

Tzv. esejistički kaos tek je možda unutarnji *trenutni kosmos* stvari kojom se bavi..... nasuprot kartezijskome imperijalizmu dinstinktivnog i klanativnog, on stoji kao užitak istrage..... nije teorijski eunuhizam, nije ugođen petrificiranim sakrosantnim logosom.....

(iz teke: *Polemičke bilješke*, poglavlje o esejistici)

O

»Tako je ova knjiga zapravo samo album.«¹

Ludwig Wittgenstein

I

Teorijsko pronicanje, mogućnosti proziranja mutnog, prikazuju *kastracijsko* kao bitnost. Takova, ironijska bitnost, sastavljena je kao mučni orbis od nekoliko preplićućih elemenata / planova. Oni žive uzajamnost motrenja, otvorenost pažnje. Ali njihova spremnost na podavanje teško se opaža u nesigurnom svijetu recepcije, gdje udvostručnost semantičkih razina predstavlja tegobno odgonetavanje za nejakog recipijenta. Tegobno odgonetavanje nije njihov cilj, naprotiv, već brzo primigobno bitnom u tekstu / svijetu; vole brzo čitanje a ne uzmićanje ili neopažaj. Brzo nije površno, ono je odmah na vidjelo izneseno kastracijsko. Na vidjelu uvida se bjelodano njegova moć, ne neka otegotna kontingencija, već iz pisanja nametnuta ali uživana nužnost. Kastracijska moć-nužnost nije istovrsna »ironičkoj nadmoći« F. Schlegela, gotovo da joj je suprotna. Ironička nadmoć umjetni je denivat kastracijskog, zapravo u sebe okrenuti egzibicionizam »estetičkog zakonodavca«, onog subjekta kojeg je tako oštro iskrižao Hegel.

II

Život sobom izlaže život, u sebe ulaže sebi svojstveno. Ulaganje da bi se pripremila izložba, izlaganje je pripremljenog. Ulaganje je intervencija kastracijskog, srži ironijskog, a tim procesom utisnuto u tkivo govora, jezika... Ulaganje djelatnost je označitelja, pažljiva paska i skrb, tihi rad investiranja. Označeno — kad su investicije dobre — pruža čitatelju tragovlja ali užitak u ironičkoj nadmoći... (perverzno znači ovdje iznimno bogato). Usputno: investicija u čitateljstvo čitatelja ono je neophodno, a čega je najmanje od svih neophodnosti....

III

Pristupni kaos locira me kao nesnalazjenje u mutnom. Već pri prvom sudaranju ja sam iščašenje proizvedeno njime. I zato priiskrbiti makar minimum prioničnog blagodat je za uspaničeni subjekt koji bi da prioniče mutno tijelo podnih kastracija. Relativna otvorenost mutnog, ipak, izigrava moju nesigurnost. Kaže: obrisi kastracijskog su takvi i takvi! Kakvi?, pita. I zašto uopće obrisi? Zar obrisi mogu nadomjestiti lomove, rezove, usjke i pukotine? Relativna otvorenost prikazuje otvaranje pitanja; onespokojeni subjekt pronicanja rastače takvom disocijacijom praksom, molekularizira ga kao jaka kiselina. I na kraju, postavlja mu oštar upit: Što je *ironijska kastracija*, odnosno kako se ulaže u to tkivo govora, jezika, teksta?

IV

(razlistavanje)

Understatement — nedovoljno iskazivanje — mjerom je onoga što, iako zatajeno, na razini sposobne recepcije može biti očitano. I hoće biti takvo. Iskazano kroz neiskazano. Mrena privida pri dašku jačeg pogleda biva rastrgana; uočen je obim nedostajanja koji je bio potreban da bi se kako-tako, prije svog rasapa, željeni privid barem malo udomio. *Mjera nedostatka* kastracijski je zamah, oblik pretvornosti, nekoversni *dissimulatio*. Viši oblik. Puka pretvornost, pretvaranje, mora biti označena još nečim kasnije ugledanim. Ako kažemo *dissimulatio* mislimo Sokrata, mislimo život ironijski navođen, mislimo to kao životni stav-kao ironijski ophoditi svijetom. Mislimo i Aristotela (»prividno izneseno unižavanje vlastite osobe«), mislimo i Quintilianu. Svakako, ovo su slatke koštice. Ali tamni prostor?! Tamo gdje one erotički bujaju kao žudna tijela, tamo gdje one slatkaju...

V

(dvoslojnost, privid i stvarnost)

Mutno prostora otežano je košticama kastracije. Ali što je taj prostor? I kako on jest Da li poznati koštice znači obistriti krajolik; da li obistriti znači isporučiti tada gotovu metodologiju, doznačiti sebi recept prepoznavanja ironijskog u svakoj mogućoj prostornosti? Odgovori, odgovor na takvo mutno, snaži se kao pitanje u nastavku.

Nastavljeno, ironijski prostor jest pletenica, tj. onaj prostor koji postoji kao *dvoslojnost*, kao *ironija*, dakle kao *privid i stvarnost*. Ulančavanje, uvijanje pletenice nazivlje se ironijskim umijećem stroge igre ili u jeziku ili u pismu. Takva

stroga igra — napominje se opet — nije istovena Schlegelovoj *božanskoj ironiji* koja se ponajprije čita kao psihičko stanje genija, kao stvaralačko ludilo bez pokrića, kao rad genija u znaku; božansko je ovdje bez boga, prazno atribucija, a ironička nadmoć tek je futuristička projekcija romantičkog subjekta, tek sindromatska staza posuta eufoničkim snom željkovnog demijurga; to je srebnom prašinom obmotana putanja koja se izvila u luk od Novalisa do Nietzschea. Stoga igra obiluje bogom u stanju skrivanja (deus absconditus), namjerne skrivenosti. Stroga igra uviđa se kao čin *kastracije*. Kao materijal činjenja potrebuje plan-duplex. Gornji plan, *privid*, upravo je *vidljivi tekst*, goli smisao, primarni kod čitanja, ono doslovno, odnosno ono-što (kad se zagubi ironički plan značenja) ima naprosto referencijalnu funkciju. Donji - ironički plan, *stvarnost*, ironizirano gornje, ono konotativno jest. Glibljivo priča: privid je kastrirana stvarnost, uskopljeni potkôd. Ipak, privid je tako strukturiran da se daje razmicati ukoliko se samo za to ima snage; on je kodificirana prozirnost, a djelatnost u njemu vidimo kao veselo ironijsko razmicanje. Sve je sračunato strogom igrom kastracije, igrom strategmatskog življenja (u tekstu) govora. Strategmatsko je ono-što na jednoj strani lišava a na drugoj obdaruje; ono što je i analogičko i asocijativno i aluzivno-dakle stvarno demijurno. Razmicanje takve, namjerno spletene zavjese, puno je orgazmičkih pucnjeva. Sve je ugođeno užitku u tamnom prostoru ironiziranja nekog-ineg. Preprekom mu je počesto recepcijska bespomoćnost, odnosno: kastrirana stvarnost na gornjem planu, prividu, nudi se recepcijski sposobnom kao *odavno bogatstvo*, kao uradba *hermeneutičkog napora*. Sposobnost za bogatstvo zavisna je od broja kulturnih krugova koje je uspjela iskusiti u planetarnom zagledavanju artificialijelnih naplavin sveljudskog; nije zavisna samo od *estetskog iskustva* (H. R. Jauss) nego i *teorijskog*. Ova osjetljiva, na prvi pogled nasilna distinkcija, mogla bi uzburkati knjižički prosvjed u *teoriji recepcije*, dok je lista reakcija u bavljenju fenomenom *ironijske kastracije* sasvim neutemeljiva, bespredmetna. Dakle, ovisno o stupnju recepcijske spremnosti, dodatno se bogatstvo može pokazati kao sporo ili brzo bogaćenje; tako, s druge strane, rezultati ironijske kastracije ujedno su i rezultati iskustvom popunjenog pronicanja, a iskustvo — kako ga se ovdje gleda — nije ovo ili ono iskustvo, iskustvo neke posebne sfere, već je totalno iskustvo; ono je sabrano jestanje svijeta u meni i sa mnom, tj. svjetovanje. Znači: pronicanje donjeg plana značenja mora biti *trenutno* (naravno, tu se zbori o relativno visokom stupnju pronicanja); tako je *ironički efekt* oslobođen iz uvijek potencijalne pletenice ironijskog prostora, bombastičnog i nemine pletenice. Drugi tip pronicanja jest *usporeno dekodiranje* ironiziranog; ono po svojoj naravi umanjuje užitak kakvim je, na primjer, bremenito trenutno pronicanje. Stoga je takvo dekodiranje zapravo pronicanje u razvoju, ono što je ispunjeno obećanjem. A treći tip pronicanja, *izostalo dekodiranje*, isprostore se kao slijepo čitanje svijeta, kao bijele pjege teksta, kao siromašno življenje. Treba li reći da je treći tip gotovo nepronicanje, tj. čisto mišta pronicanja ili još-ne-pronicanje? Treba li reći da je treći tip najrasprostranjeniji u svijetu? Dijakronički, povijesnoironijski gledano, cjelokupna dosadašnja povijest bjelodano je pripadna trećem tipu.

U nastavku, tako, ironijsko se sabire kao kastracija podkôda ili donjeg plana; kastracija je time prividno *lišavanje*, nezgovorenost u takozvanom doslovnom smislu teksta, ona je ono nedoslovno. To lišavanje, *mjera nedostatka*, ujedno je i ironijsko bogatstvo za onoga koji prioniče brzo (prvi tip pronicanja); dakle, u izvršenoj kastraciji uživa recipijent kao brzi otkrivač u tekstu. Ono kontekstualno, donji plan, tj. pravi smisao (ironički), vibnira mu kao *neposredna otvorenost* (u prividu kastracijom prineseno jasno-nešto), ili, u drugom tipu pronicanja, kao *ubrzo-otvorenost* (tina enigma signalizirane kastracije), kao signalno u enigmatskoj lepezi.

Trećim se tipom, pak, ne bismo htjeli šire baviti; primjereniji je njemu okoliš edukativnog, prosvjetiteljskog, obrazovnog. Tako ga s veselom indignacijom prepuštamo zoni permanentnog obrazovanja.

VI

(de profundis)

Prepuštanje trećeg tipa, čini se, bilo je preuranjeno. Uprkos veseloj indignaciji prisiljeni smo začu u produbljenju gornjega. A da nema prisile, ovaj bi se akt mogao zvati ubitačna smjelost, a ovako je samo bezizlazna drska nužnost.

Iz svega opaženog nadaje se: otvoreno razgoličen isijava fenomen *paradoksa kastracije*. Naime, kastracija, iako izvršena, može biti i nebiti. Plan privida (doslovnosti), a ukoliko izostane ironički plan, svodi se u sebi kao *jedina* stvarnost (kao odista-doslovnost) često prihvatljiva smisla, bez obzira što je *stvarni plan* (ironički) u takvom slučaju nepostojeći. Ova *denotacijska grubost* glavnom je karakteristikom trećeg tipa. Tako on i počiva na paradoksu kastracije: privid jest najstvarnija stvarnost za recipijenta u stanju potpune ignorancije, odnosno neiskustva pronicanja, dakle i nije privid, za recipijenta kojem je nemoguće uloviti ono drugo, ono ironičko teksta. Ironičko je za njega. Željenoj semantici tog drugog sloja, željenoj od strane autora, oduvijek je u pitanju *problem recepcije*. Njoj

vlastita skrb znači jedno: nesigurnu tekstualnu investiciju. U takvom slučaju, čestom kako je vidljivo, unaprijed je — u samom procesu stvaranja — potrošeno ironijsko; međutim, zar bi zbog »apriorne« potrošenosti trebalo zaustaviti »aposteriornu« mogućnost? Ali, da li bi se stoga trebalo odrediti kastracijskog? Zar bi posebno trebalo upozoravati recipijenta na umijeće stroge igre, na ono »virtuozno« (B. Allemann)? »Even when the reader is properly alerted, he will always have trouble if the unspoken norms are not fairly simple and generally agreed upon«, kaže jedan teoretičar.¹ I dalje iskrene pitanja: Ali, zar bi zagovoren htjeo biti bijeg od napora, »neprikladne« (trouble), od produktivnog naprezanja? Možda i ne?!, jer postoji nešto kao »rijetki čitatelj«: »But for the rare reader (potertao M. V.) who can make his way through this jungle, the delight will be great indeed«, kaže malo dalje isti autor. Također, za ovo područje nemira vrlo indikativno, u narednoj rečenici dodaje: »The giant whom we all must wrestle with in this regard is clearly Joyce«, što u daljnjem zamahu nikako ne smije biti marginalija. Svejedno, gubitak ironijske kastracije (paradoks prisutnog / neprisutnog, apriornog i aposteriornog), taj gubitak dvostrukosti semantičkih slojeva, nalazi se na početku one teme gdje nestaje, odnosno gdje bi se trebao pojaviti i *rijetki čitatelj*; taj česti gubitak ili rijetki dobitak, ulazi u nesigurnu ekonomiju javnog tekstovlja. Najupitniji jest gubitak: No, da li bi taj prošli, budućnosni, ili čak već i sadašnji gubitak trebao poremetiti rad ironičara? Čini se, ne! U ovom kontekstu sabrano nam zvuči kao *dovoljan razlog* za nastavljanje rada, ono »ironičko zadovoljenje« koje spominje Kierkegaard u vezi sa Sokratom.

Vidljivo, paradoks kastracije samo je načet, otpočet u problematskom, vožnja rubom jezgre. Ukratko u sažimanju: paradoks ironijske kastracije možda i cijedi nešto jezgreno: naime, sastoji se u tome što ako i postoji (a to je redovito slučaj); izuzeti su takozvani znanstveni tekstovi gdje egzaktost mora biti zagarantirana, ne mora istovremeno značiti da je vidljiv ili da će uskoro to i postati. Ako nije vidljiv za utjehu semantičaru (ne autoru, dakako!) ostaje ogoljeni gornji semantički plan, plan privida, a koji u tom slučaju više i nije privid nego ono stvarno čitatelja. A to stvarno jest siromašno, ali u ovom slučaju jedino; to je loša doslovnost gdje ne probija ono nedoslovno ironičkog, ipak svojevrsna čitljivost; zapravo gornji plan (vidljivi tekst uvijek je doslovan, radi se o tome koliko ironičkog konteksta u procesu recepcije daje polučiti iz nekog teksta. Uspjeh, kako je već rečeno, ovisi o tipu pronicanja. Jasnim će dakle biti i ovo ponavljanje: jezgra paradoksa kastracije postaje upitnom u univerzumu značenja, a ujedno je i problemom recepcije. To priča o tome gdje se kastracijsko ironije u stvani nalazi; priča o neminom etosu mnogih izgobljenja i brzavica; priča o *visećem prostoru* nesigurne ekonomije.

VII

(mjesto podvale)

Rubno se svagda dotiče. Dotakne li se pulpa, to odzvanja još jedan problem drugačije postave nego prethodni. Začetak elaborata: Ironijsko je labilne budućnosti; ono mrzi viseći prostor, a ipak se u njemu pojavljuje; nužno to čini. Ako sada i uhvatim — u procesu razumijevanja — u ovom ili onom tekstu razmrašaj ironičke semantičke pletenice privida i stvarnosti, pitanje je da li će ona biti takvom uhvaćena i kasnije, u nekom bližem ili daljem vremenu. Naime: *ironija i hermeneutika*; ples na žici, relativno razumijevanja. Jezik nije samo energija već i ergon; ergon je ono problematičko. Odjelovljen *fenomenalno* (tekst) u sebi i sa sobom kao *noumenalno* (značenje) daje se na čitanje. Hermeneutičko čitanje (tumačenje kao proizvođenje smisla, bogatstvo učitavanja; ne hermeneutika shvaćena kao filozofijska disciplina, discipliniranost načina-metode kao, recimo, u Heideggera ili Gadamera) shvaća tekstualno kao *mjesto podvale*. Čitatelja muči despotizam *prvog* autora, ali i on mu — kao *drugi* autor — na drugi način podvaljuje. Čitatelj zapravo čita sebe, on je novi autor teksta, autor koji iznallazi takvim kreativnim čitanjem (ukoliko pripada prvom ili, donekle, drugom tipu pronicanja) navlastito kastracijsko. U pitanju su, dakle, dva autora koji egzistiraju uz obostranu nevjeru. U savsim jednostavnim primjerima ironijske kastracije (takvi imaju relativno dug vijek trajanja) nevjera je reducirana na najmanju moguću mjeru. I prvi autor, kao prošihodi, i drugi autor (čitatelj) sebi su drugotnost koja se teško snalazi. Da ne bude isuviše metafizički, kažimo ovako: prvi autor, roditelj teksta (ergon), bezbrižno spava kao već-smrtnik; njegova živa djelatnost za života (energeia) zaustavljena — ne i okamenjena sasvim — u djelu (ergon) predstavlja drugotnost za čitatelja. Čitatelj je u nezavidnoj situaciji: djelo koje čita zapravo je »govor drugoga«, drugotnost, ono što se ne može svesti na njega. Tu nesvedivu drugotnost on izigrava tako što podvaljenom tekstu podvaljuje neko svoje, u odnosu na tekst drugo čitanje/razumijevanje. »Ironija sudbine« tekstova je u tome što nikada — u hodu budućeg življenja — ne dosežu ono početno, ono intencionalno autora, intencionalno u mogućoj skali raznovrsnih značenja.

U govoru (kad je dijaloški splet a ne monolog) lakše je živjeti. Sučeljeno *uvijek-drugo* — međusobno u interakciji — lakše se »čita«. Interakcija subjekata participira u naprijed dogovorenim općem kodu tog i tog jezika. Opći kod, ta radodajna samorazumljivim sokovima natopljena budnica, ta unifikacija sukladna nacionalnom (državnom) vladajućem govoru koji sveobuhvatno zijeva, dakle taj opći kod »guta« posebna mjesta, istražava kao bezbolni (?) krug razumijevanja »individualitet«. Istražavanje tek je *govorenost* a ne *govorenje*, tek je dobrohotnost spram drugoga (ili možda: spram sebe sama); zatimiti svoje duboke frekvencije razlike u posebnom, imperativu je ideologematskog odnosno ideokratskog općeg tijela (socio-korpus). Imperativno (snažan atmosferski pritisak) rađa uzdušje potiskivanja. *Posebno* je utisnuto u abdominalnu šuplinu i zabrtvljeno strahom da ne bi buknuo kao razlika, suprotstavljanje, drugačije. Ono, ipak, ima tu potrebu, tj. »potrebu organizma« (Charles Morris) koja želi *odgovoriti razlikom*; očitovanje, denotacija ne zbiva se sada, denotatum je izostavljen. Tako se on zatamljuje u šupljini, a šutnjom konotira, »govori«, signficira razliku. *Šutnja-razlika* (u općem-unisonom praznom hodu govora, ideologiziranoj jasnoj rešetki značenja) *signifikatum* je *odbijanja komunikacije* (dijaloški splet), a to odbijanje jest *kommunikacijski šum*. Takav šum produktivno je *šutnje*. Kako je »potreba organizma«, jedna od osnovnih potreba subjekta: govoriti, odgovarati svijetu, tako je šutnja *zaustavljena potreba* okrenuta u frustracijsko-što abdominalnog, a iz svijeta čvrstih inhibicija. Iako okrenuta unutra, ona nije sasvim nevidljiva (Sartre: i šutnja je govor). Sastavljena je od dva strukturalna elementa: *izvanjskosti* (*represivni diskursi*, politički naročito) i *unutrašnosti* (*govorna potreba* koja se u većini slučajeva transformira u gore spomenuto unisono dahtanje istovetnosti). Tako: najvažniji produkt represivnih diskursa jest šutnja kao *tih protivnost*, u sebe koncentrirajuća rezistencija. Njezina tihost ničim nije bezazlena (unatoč katkada drugim periodima »bezazlenosti«; to je samo akumulacija), protiv! Ako se i oglašil ponekad kao *puni govor* određenog subjekta, vladajući diskurs destruiraju je kao komunikacijsku smetnju.⁴

Frustrirani subjekt u procesu *zaustavljene potrebe* živi čudno odnošenje spram sebe i svijeta: *ironijsku autokastraciju*. Na mapu svijeta izbacuje *privid* (gornji plan značenja), *kastriranu stvarnost* (donji plan značenja). Privid, reducirana stvarnost ili transformirana potreba odgovaranja (unisoni zvuk), zapravo slovi kao ono stvarno. *Subjekt*, tako istaknut, istovremeno sebe gleda kao kastrirani, odnosno ironički *objekt*. Autokastracijom izlučeno ironičko tijelo za većinu recipijenata (oni koji gledaju-čita-ju-slušaju) ne predstavlja ironizirano nešto (siromašna recepcija). Ali poneki subjekt zna svoje ironičke rane; također, rijetki subjekti koji iskušavaju isto ili približno isto. Autokastracija čim je obrane, mehanizam bijega od boli željene odgovornosti svijetu, a kojem se smijeh pojavljuje u trenutku nemoći (recipijenta), nemoći da se »otkrije« samostalno režirana »ironija sudbine«. Čini se, vedrije orkestracije kao da su nemoguće na obzoru ideološke fešte vladajućih diskursa; i kao da bi sivilo htjelo biti mentor gornjem semantičkom sloju ironičkog objekta, ipak-prividu dakle. Dakako, ne samo da bi htjelo bi timentorom, već to i jest. Sivilo ima vanredno tvrdu metodologiju. U zbiru privida osiviti bi njih htjelo (osivljuje ih), kao da ih već autokastracija nije dovoljno užasnila, iznivelerala, prilagodila, dokraja unifomirala. Jer, poništiti svoju bitnost znači ironizirati je; znači zamenuti svoju — u odnosu spram drugih/svih — *drugotnost*; znači unisono afirmirati biljeg nemuštii, a to će reći sabirati se u grupni monolog; monologizirati ono što je bitno dijaloško. Ali pretpostavka dijaloga nadasve je ispoljavanje drugotnosti, razlike. Ispoljavanje razlike ispoljavanje je nesvodljivosti na bilo što, a što nije konstitutivno tog nesvodivog. Jednolasnost ironiziranog ili samoironiziranog mnoštva, to je ironija povijesnog (po Marxu — pretpovijesnog) vremena. Tako vrijeme prepreka je dijalogu, ništi dijaloško u konijenu, ne da mu da se izmakne ispod vala sinhronizacije; takvo vrijeme kao da je stvoreno za najraznolikije tipove ironijske kastracije, bilo na području govora bilo u šipražju tekstova.

NAPOMENE:

¹ Iz *Predgovora FILOZOFSKIM IISTRAZIVANJIMA*, Nolit, Beograd 1969.
² Wayne C. Booth, *THE RHETORIC OF FICTION*, The University of Chicago Press, 1961, Eleventh Impression 1975, pag. 320.

³ Ibid., pag. 325.

⁴ Katkad se zbir mnogih šutnji, procesom oglašavanja drugačije semantizacije vlastitog konteksta, ispostavi kao zbirni *puni govor* (*denotacija*). Konkvencija jest revolucija, ili tek evolutivni pomak. Postignućem (zbior šutnji) manevarskog prostora počinje vladavina punog govora. No, ubrzo slijedi inverzija u vladajući govor, koja potire diferencijacije što ih zbir neminovno u sebi nosi, iako je u početku bio objedinjen zabludom punog govora neke dominantne ideje koja je izvršila resemantizaciju konteksta. I tako vladajući govor vladajućih misli iznova proizvodi tihu protivnost (nije važno kakvim sredstvima). Povjest je stoga povjest resemantizacija.